

งานบุญอีสานกับการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยเชื้อสายเขมร ในจังหวัดสุรินทร์

**Isan Religious Ceremonies and the Modification of Ethnic Identity among
the Khmer-Thais in Surin Province**

ศิริพร เชิดดอก (Siriporn Cherdork)* ดร.จักรพันธ์ ชัดชุ่มแสง (Dr.Jaggapan Cadchumsang)**

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอลักษณะทางวัฒนธรรมในงานบุญอีสาน ที่มีผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายเขมร การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายเขมรถูกปรับเปลี่ยนในพื้นที่ประเพณีบุญอีสาน โดยใช้ค่านิยมร่วมทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มตน การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของชาวไทยเชื้อสายเขมรให้สอดคล้องกับบริบทที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และการเสริมสร้างสัมพันธภาพระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่

ABSTRACT

This paper deals with cultural aspects in Isan religious ceremonies, which affect the construction of the Khmer-Thai identity. Drawing results from qualitative research, which data collected techniques include participant and non-participant observation, key-informant interviews, and documentary study, this paper suggests that in the ceremonial space the Khmer-Thai identity has been modified by using cultural values shared with other ethnic groups in the construction to their identity This modification shows how they adapt themselves to multi-ethnic context and how they strengthen relationships with other ethnic groups.

คำสำคัญ: การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ชาวไทยเชื้อสายเขมร

Key Words: Identity adaptation, Ethnic identity, Khmer-Thai

*นักศึกษาลัทธิศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

** อาจารย์ สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทนำ

ท่ามกลางความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่ดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม กลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มต่างมีลักษณะทางวัฒนธรรมเฉพาะตัวที่แตกต่างกันไป แต่ด้วยเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้นต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ร่วมกับกลุ่มอื่นได้ บางกลุ่มอาจถูกผนวกรวมกับกลุ่มอื่นด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ แต่บางกลุ่มยังพยายามที่จะดำรงความเป็นตัวตนของกลุ่มไว้ในรูปแบบที่แตกต่างกันไป ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง (อีสานใต้) เป็นพื้นที่หนึ่งของไทย ที่มีความหลากหลายของกลุ่มคนอาศัยอยู่ร่วมกันมาอย่างช้านาน และมีวัฒนธรรมที่หลากหลายอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ล้วนมีฐานคิดที่ผูกโยงกับความเชื่อ วิถีชีวิต ของตนเอง อันสืบทอดต่อเนื่องกันมา วัฒนธรรมบางส่วนอาจมีการปรับเปลี่ยนลักษณะการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับสภาวะการณ์ที่แปรเปลี่ยนไป และบางอย่างยังคงสามารถรักษาความเข้มข้นไว้ได้

ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ถือเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีความหลากหลายของกลุ่มคนอาศัยอยู่ร่วมกันมาอย่างช้านาน มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หลัก ๆ 3 กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มชาวลาว ชาวส่วยและชาวเขมร โดยเฉพาะกลุ่มชาวเขมรมีการอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นในพื้นที่ดังกล่าว และถูกจัดอยู่ในตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก (สุวิไล และคณะ, 2547) ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาการถูกผนวกรวมด้วยนโยบายของรัฐและการอาศัยอยู่ร่วมกันกับกลุ่มอื่นทำให้ต้องมีการปรับวิถีปฏิบัติบางอย่างให้สอดคล้องกับกระแสการพัฒนาของภาครัฐ โดยชาวเขมรเป็นกลุ่มที่ถือว่าเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่นี้ และเป็นกลุ่มที่มีวัฒนธรรมเฉพาะตัว ร่องรอยของอารยธรรมขอมในอดีตและการเผยแพร่ผ่านสื่อการท่องเที่ยวทำให้คนภายนอกอาจมองว่าจังหวัดสุรินทร์เป็นพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมของชาวเขมรเข้มข้นที่สุด แต่ใน

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในหลายพื้นที่ของสุรินทร์ ชาวเขมรกลับเป็นเพียงคนกลุ่มน้อยที่ดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้วัฒนธรรมลาวอีสาน วัฒนธรรมเขมรเป็นเพียงวัฒนธรรมรอง ทำให้ชาวเขมรกลุ่มนี้ต้องมีการปรับตัวทางวัฒนธรรมบางอย่างในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างการยอมรับและสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มอื่น

บ้านหนองแวง ตำบลหนองแวง อำเภอสรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นพื้นที่ซึ่งมีลักษณะเดียวกันกับพื้นที่อื่น ๆ ของสุรินทร์ แต่ชาวเขมรมีสถานภาพเป็นเพียงคนกลุ่มน้อยที่มีบทบาทในการเข้าถึงทรัพยากรและการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมน้อยกว่ากลุ่มชาวลาว ชาวส่วย ในพื้นที่นี้มีการยึดถือวัฒนธรรมลาวอีสานเป็นวัฒนธรรมหลัก ทำให้กลุ่มชาวเขมรมีการปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับกลุ่มอื่นได้ โดยการเข้าร่วมในกิจกรรมงานบุญต่าง ๆ ของหมู่บ้าน และงานบุญประเพณีที่หมู่บ้านจัดขึ้นใน 1 ปี (ฮีต 12 คอง 14) อันเกิดจากพื้นที่ในการแสดงตัวตนมีน้อยกว่ากลุ่มอื่น ประกอบกับการที่ชาวเขมรไม่สามารถที่จะปฏิบัติประเพณีเดิมของกลุ่มได้ทั้งหมดในพื้นที่นี้

สถานการณ์ดังกล่าวทำให้กลุ่มชาวเขมรต้องมีการปรับตัวทางวัฒนธรรมบางอย่าง เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับวัฒนธรรมกระแสหลักของหมู่บ้าน ในขณะเดียวกันก็พยายามที่จะสร้างพื้นที่ของการแสดงตัวตนและรักษาคูณค่าเดิมของกลุ่มไว้ในกระแสวัฒนธรรมลาวเป็นหลัก ผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมกับหมู่บ้านที่มีการดึงเอาวัฒนธรรมเหล่านั้นมาใช้เป็นฐานในการรักษาความเข้มข้นของกลุ่มตนไว้ และยังเป็นการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มอื่น ๆ นอกพื้นที่หมู่บ้านอีกด้วย

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาลักษณะทางวัฒนธรรมลาวอีสานที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายเขมร

วิธีการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ข้อมูลระดับชุมชน และผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไปประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลระดับกลุ่ม คือ ชาวเขมร ชาวลาว ชาวส่วย ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านหนองแวง ตำบลหนองแวง อำเภอสรีนคร จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structure Interview หรือ SSI) ซึ่งมีแนวคำถามเป็นเครื่องมือเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย บริบทชุมชน การสร้างอัตลักษณ์ของชาวเขมร เกี่ยวกับรายละเอียดของประเพณีและกิจกรรมในชุมชน นอกจากนี้ยังได้มีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในประเพณี ในหมู่บ้านด้วย รวมถึงสถานการณ์ทั่วไปในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชน เนื่องจากผู้วิจัยพยายามชี้ให้เห็นปรากฏการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมงานบุญประเพณีอีสานของชาวเขมรที่นอกจากเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่กระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว ยังมีความเกี่ยวข้องกับการนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ของชาวเขมรได้อย่างไร

แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

บทความชิ้นนี้ใช้แนวคิด 2 แนวคิดในการอธิบายปรากฏการณ์ คือ แนวคิดอัตลักษณ์ และแนวคิดการปรับตัวทางวัฒนธรรม ดังนี้

ส่วนแรก คือ แนวคิดอัตลักษณ์ ตามกรอบการอธิบายของ อภิญา (2546) ที่ให้ความหมายการศึกษาอัตลักษณ์ ในมิติของความเป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อกับสังคม สังคมเป็นผู้กำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดตัวมา และมนุษย์ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งใด ๆ นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับตัวเขาที่สัมพันธ์กับโลกภายนอกที่ถือว่าเป็นกระบวนการ ที่มีอัตลักษณ์ซ้อนทับกันอยู่สองระดับ คือ อัตลักษณ์บุคคล กับ อัตลักษณ์ทางสังคม ดังนั้น อัตลักษณ์จึงเป็น

พื้นที่ของการเชื่อมต่อระหว่างปัจเจกชนกับสังคม ซึ่งในการศึกษานี้ผู้วิจัยมีความพยายามชี้ให้เห็นว่าบริบททางสังคมที่มีวัฒนธรรมลาวเป็นหลักมีอิทธิพลต่อการกำหนดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาวเขมร และความเป็นปัจเจกมีการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ทางสังคมภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มชาวเขมรกับชาวลาว ชาวส่วยอย่างไร ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่เป็นแนวทางการศึกษาในการให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างคนกับสังคม

ส่วนที่สอง คือ แนวคิดการปรับตัวทางวัฒนธรรม ตามกรอบการอธิบายของ Sister Callista Roy (1976 อ้างใน กุลนรี, 2538) ได้นำหลักการของ Maslow (Maslow Hierarchy Needs) มาทำความเข้าใจพื้นฐานธรรมชาติที่มนุษย์ต้องการ ซึ่งมีพื้นฐานบนความเชื่อที่ว่าวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับตัวของมนุษย์เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อดำรงความสัมพันธ์กับถิ่นที่อยู่ ฉะนั้นวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์และมนุษย์ไม่สามารถดำรงอยู่ได้หากปราศจากวัฒนธรรม มนุษย์ได้สร้าง ใช้และได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมและนำไปสู่การต้องปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมด้วย เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับบริบทที่อาศัยอยู่ การปรับตัวทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมีขั้นตอนที่หลากหลายขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ทางสังคมที่แปรเปลี่ยนไป วัฒนธรรมยังเป็นวิถีทางแห่งการดำรงชีวิตทุก ๆ อย่างของสมาชิกในสังคม ที่มีความแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม วัฒนธรรมจึงไม่ได้หยุดนิ่งและเกิดขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์กับสังคมอื่น ๆ (สมศักดิ์, 2542) ดังนั้นคำว่า “วัฒนธรรม” จะขึ้นอยู่กับความรู้และพื้นฐานของแต่ละคน ซึ่งมีความหมายที่หลากหลาย (ผจงจิตต์, 2545)

มีนักวิชาการได้เสนอมุมมองการปรับตัวทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายที่ทำให้เห็นว่าปรากฏการณ์ของการใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีความลื่นไหลในการใช้เป็นเครื่องมือต่อการปรับตัวกับอิทธิพลหลาย ๆ อย่างที่เข้ามามีผลกระทบต่อวิถีชีวิต

ของคนในแต่ละพื้นที่ ซึ่งการให้ความหมายของวัฒนธรรมในยุคหลังสมัยใหม่ มีการผูกโยงกับมโนทัศน์เรื่อง “อำนาจ” และการให้ความหมายของความจริงทางสังคมในฐานะที่มนุษย์เป็นสมาชิกสังคมวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการสร้างตัวตนและความหมายต่าง ๆ ไม่ใช่สิ่งที่ตายตัว แต่ถูกสร้าง ผิดซ้ำ และเปลี่ยนแปลงความหมายได้เสมอ เป็นการสะท้อนให้เห็นการใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการต่อสู้ (อภิญา, 2553)

4. ผลการวิจัย

4.1 บ้านหนองแวง: ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกพื้นที่บ้านหนองแวง ตำบลหนองแวง อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ 3 กลุ่มอาศัยอยู่ร่วมกัน คือ ชาวเขมร ชาวลาวและชาวลัวะ โดยที่กลุ่มชาวเขมรมีการตั้งบ้านเรือนเพียง 20 หลังคาเรือนเท่านั้น โดยบ้านหนองแวงเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ใจกลางตำบลหนองแวงที่มีชาวบ้านอีก 8 หมู่บ้านติดต่อกันมาหาสู่กันเรื่อยมา ซึ่งบ้านหนองแวงมีพื้นที่ใช้สอย 3,574 ไร่ ระยะทางห่างจากจังหวัดสุรินทร์ 75 กิโลเมตร ก่อตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ.2456 โดยกลุ่มชาวลัวะเป็นผู้บุกเบิก ต่อมาชาวลาวทยอยเดินทางเข้ามาอยู่ในพื้นที่ผ่านการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์หรือการชักชวนจากญาติพี่น้องที่เป็นกลุ่มลัวะกลุ่มแรก และกลุ่มชาวเขมรเริ่มอพยพเข้ามาอยู่เมื่อปี พ.ศ.2500 เพื่อหาแหล่งที่ดินทำกิน โดยในช่วงเวลาแรกมีครัวเรือนชาวเขมรเพียง 3-5 หลังคาเรือนเท่านั้น

ในปัจจุบันกลุ่มชาวเขมรมีการเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวมากขึ้น แต่ก็ยังถือว่ามีสถานภาพเป็นเพียงคนกลุ่มน้อยเมื่อเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ดังนั้นกลุ่มชาวลาวและชาวลัวะจึงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดรูปแบบกิจกรรม ประเพณีและค่านิยมร่วมของหมู่บ้าน วัฒนธรรมลาวอีสานจึงกลายเป็นวัฒนธรรมกระแสหลักและวัฒนธรรมเขมรเป็นเพียงวัฒนธรรมรองหรือเป็นวัฒนธรรมที่มีการปฏิบัติเฉพาะในกลุ่ม

ชาวเขมรเท่านั้น นอกจากนั้นบ้านหนองแวงยังมีลักษณะโดดเด่นในการเป็นศูนย์รวมประชาญชาบ้านที่มีความรอบรู้ในวิถีการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมอาศัยอยู่มากที่สุดจึงทำให้ทุกครั้งที่มีการจัดงานบุญประเพณี หมู่บ้านหนองแวงจะกลายเป็นศูนย์กลางในการร่วมดำเนินกิจกรรมของผู้คนทั้งตำบลหนองแวง โดยใช้พื้นที่วัดพัฒนารามซึ่งเป็นวัดประจำหมู่บ้านในการประกอบพิธีกรรม ประเพณี ดังคำบอกเล่าของแม่ชวนจิต อายุ 47 ปี กลุ่มชาวลัวะ กล่าวว่า “แต่ก่อนไม่ค่อยมีวัด ในหมู่บ้านหนองแวงมีวัดที่ใหญ่ที่สุดเวลามีกิจกรรมอะไรที่เกี่ยวข้องทางศาสนา หรือกิจกรรมที่เป็นประเพณีประจำปี ก็มักจะมาร่วมกิจกรรมกันที่วัดบ้านหนองแวงนี่แหละ” (ชวนจิต, 2557) ปรากฏการณ์ดังกล่าวยิ่งทำให้บทบาทของวัฒนธรรมเขมรลดความเข้มข้นลงพื้นที่ในการแสดงตัวตนหรือการปฏิบัติตามวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มค่อย ๆ เจือจางไป ด้วยเหตุผลนี้ทำให้ชาวเขมรต้องมีการปรับวิถีปฏิบัติในการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมให้เกิดความสอดคล้องกับกระแสวัฒนธรรมหลักของพื้นที่ โดยการเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีงานบุญของอีสาน (อีสานสองคองคองสิบลี) และนอกจากนั้นชาวเขมรยังมีการใช้พื้นที่ของการดำเนินกิจกรรมของหมู่บ้านในการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นทั้งภายในและภายนอกชุมชนด้วย จากการพูดคุยกับชาวบ้านพบว่า การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาวเขมรมีเงื่อนไขหลัก ๆ 2 ประการ คือ อพยพเข้ามาหาแหล่งที่ดินทำกิน และการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์กับชาวลาวและชาวลัวะ และการแต่งงานเป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ จากคำบอกเล่าของ พ่อใหญ่เด่น อายุ 52 ปี ชาวเขมรที่แต่งงานข้ามกลุ่มกับชาวลัวะ กล่าวว่า “สมัยนี้ประเพณีเขมรจริง ๆ ไม่ค่อยมีหรือมีไม่ก็อย่าง เดียวนี้เห็นลาวทำอะไรก็ทำตามลาวไปหมดแล้ว ถ้าจะปฏิบัติก็มีกลับไปบ้านเดิม เวลาเขามีจัดงานอะไรก็ไปร่วมกับเขา” (เด่น, 2557) สอดคล้องกับคำบอกเล่าของ พ่อใหญ่ประสิทธิ์ อายุ 52 ปี ชาวเขมรที่แต่งงานกับชาวเขมรในหมู่บ้าน กล่าวว่า “เราจะ

ปฏิบัติประเพณีเราเหมือนแต่ก่อนก็ไม่ได้แล้ว เขมรมีน้อย เขาก็หันไปทำตามลาวหมด แต่เวลาญาติพี่น้องบอกงานบวช งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ ก็ไปตลอดนะ” (ประสิทธิ์, 2557)

พื้นที่หมู่บ้านหนองแวงจึงไม่ใช่เป็นเพียงพื้นที่ซึ่งมีความหลากหลายของชาติพันธุ์เท่านั้น แต่ยังมีมีความหลากหลายของวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่ม การสร้างความสัมพันธ์เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกัน ได้จึงส่งผลให้ชาวเขมรต้องปรับวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับกลุ่มชาวลาว ชาวส่วย ในพื้นที่ โดยการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มบางอย่าง เพื่อให้วัฒนธรรมที่เป็นคุณค่าเฉพาะกลุ่มสามารถอยู่ได้ จึงนำไปสู่การศึกษาว่าในบริบทที่มีวัฒนธรรมลาวโดดเด่นนั้น มีผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์และนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาวเขมรอย่างไร

4.2 ประเพณีฮีตสิบสอง: วัฒนธรรมลาวอีสานกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายเขมร

“ฮีตสิบสอง” คือ ในวิถีการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ที่อยู่บนพื้นฐานการประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก และการยึดถือหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างช้านาน ทำให้ชาวอีสานมีวัฒนธรรมที่ยึดโยงกับเรื่องแนวทางปฏิบัติที่ทำให้วิถีการผลิตดำเนินไปด้วยความมั่นใจว่าในแต่ละปีจะได้ผลผลิตจำนวนมากพอในการยังชีพ แต่ด้วยลักษณะของอาชีพจะต้องมีการอาศัยดิน ฟ้า และอากาศที่เหมาะสมจึงจะได้ผลผลิตตามต้องการ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ไม่มีความแน่นอนจึงทำให้ชาวอีสานต้องมีการหันไปพึ่งความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถกำหนดหรือควบคุมได้มาเป็นแนวทางในการยึดถือ และเชื่อว่าสิ่งเหล่านั้นจะอำนวยอวยพรให้ผลผลิตของชาวบ้านเจริญงอกงาม ชาวบ้านจึงมีการบูชา บนบานศาลกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา อารักษ์ ให้ช่วยปกป้องรักษาให้ผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบอยู่เย็นเป็นสุข โดยมี

เชื่อมโยงกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านการปฏิบัติตามหลัก “ฮีตสิบสอง”

โดยคำว่า “ฮีตสิบสอง” หมายถึง ประเพณี 12 เดือนที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และการดำเนินชีวิตทางการเกษตรกรรม ซึ่งชาวอีสานมีการยึดถือปฏิบัติกันมาช้านาน โดยที่มีแนวทางการปฏิบัติกิจกรรมที่แตกต่างกันไปในแต่ละเดือน เพื่อให้เกิดความเป็นมงคลและสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ซึ่งคำว่า “ฮีตสิบสอง” นั้น มาจากคำว่า “ฮีต” คือ จารีต ปฏิบัติต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี “สิบสอง” คือ ปฏิบัติทั้ง 12 เดือน (ชลิต, 2544: 73) จากคำบอกเล่าของพ่อใหญ่บุญทอง อายุ 90 ปี ซึ่งเป็นชาวส่วยที่มีบทบาทในการเป็นหมอธรรมและพราหมณ์ประจำหมู่บ้าน และ พ่อใหญ่ฝั่ง อายุ 79 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มชาวส่วย ที่มีบทบาทเป็นอดีตผู้อำนวยการคนแรกของโรงเรียนบ้านหนองแวงและมีความสามารถในการเป็นพราหมณ์ กล่าวได้ว่า งานประเพณีงานบุญอีสานที่ชาวบ้านหนองแวงยึดปฏิบัติตามหลักแล้วมีทั้งหมด 12 งานบุญ คือ เดือนอ้าย บุญพระเข้าปริมาสกรรม เข้ากรรมปฏิบัติธรรม เป็นการถือศีล ปฏิบัติธรรม เดือนยี่ บุญคุณลาน คือเอาข้าวเข้าลานเตรียมพร้อมในการเร่งรีบเก็บเกี่ยวข้าวให้เสร็จสิ้นเพื่อจะนำเอาข้าวเข้าเก็บในยุ้งฉาง ต่อมาคือ เดือนสาม บุญข้าวจี่/บุญผักรินนำ การทำบุญให้ผี การทำบุญสู่ขวัญข้าว ก่อนเอาไปขายหรือกิน เดือนสี่ บุญพะเวด (พระเวส) การทำบุญเทศมหาชาติ 13 กัณฑ์ เชื่อว่าการทำบุญมหาชาติจะทำให้ได้พบกับพระศรีอารียในชาติหน้า เดือนห้า บุญสงกรานต์ สรงน้ำพระ รดน้ำคำหัวผู้อาวุโส ทำบุญตักบาตร และบวชสามเณร เพื่อทำการปฏิบัติธรรมในภาคฤดูร้อน เดือนหก บุญบั้งไฟ บูชาพญาแถน ก่อนฤดูการเพาะปลูก เดือนเจ็ด (บุญชำระ/ล้างชะ) บุญรดพระยาทุกทิศ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผี หรือบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วทำบุญบ้าน สะเดาะเคราะห์ทั้งหมู่บ้าน เพื่อเสริมความเป็นสิริมงคลให้แก่บ้านเรือนในหมู่บ้าน เดือนแปด บุญเข้าพรรษา

พระสงฆ์จำพรรษา ชาวบ้านร่วมกันหล่อเทียนและแห่เทียนถวายวัด ประกวัดเทียนเข้าพรรษาร่วมกันระหว่างหมู่บ้านในตำบล เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน ทำบุญให้อุทิศส่วนกุศลให้ญาติพี่น้องที่ได้ล่วงลับไปแล้ว เดือนสิบ บุญข้าวสาก หรือบุญเดือน 10 เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา ชาวบ้านร่วมกันตักบาตรเทโว และทำบุญฟังเทศฟังธรรม เดือนสิบสอง บุญกฐิน ชาวบ้านร่วมกันตั้งก่อกฐินสามัคคีเพื่อนำไปทอดถวายวัดพัฒนาวารามซึ่งเป็นวัดประจำหมู่บ้าน (บุญทอง, 2557, หน้า, 2557)

คำกล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าลักษณะของประเพณีแต่ละเดือนของชาวลาว ซึ่งเป็นวัฒนธรรมกระแสหลักในพื้นที่นั้น มีความเกี่ยวข้องกับวิถีการผลิตและการดำเนินชีวิตของชาวบ้านทั้งสิ้น แต่ในปัจจุบันประเพณีดังกล่าวมีการปรับเปลี่ยนช่วงเวลาตามความเหมาะสมของแต่ละปี บางประเพณีมีการนำมาจัดให้อยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน ดังคำบอกเล่าของพ่อชัยณรงค์ อายุ 49 ปี ผู้ใหญ่บ้านหนองแวง กล่าวว่า

ปัจจุบันประเพณีมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่เน้นความสะดวกประหยัดเวลามากขึ้น เพราะชาวบ้านต้องทำมาหากิน บางงานบุญก็มีจัดบ้างไม่จัดบ้าง แต่ก็พยายามทำให้มากที่สุด เช่น บุญข้าวจี หรือการทำบุญข้าวเปลือก เราก็จะจัดพร้อมกับการทำบุญบ้านหรือที่บางบ้านเรียกบุญซำชะ คือขจัดปัดเป่าสิ่งไม่ดีออกจากบ้าน หรือแม้แต่บุญบั้งไฟกับบุญแห่ประทัดวันเดียวกันหรือไม่ก็จัดสองวันติดกัน อะไรอย่างงี้แหละ แต่งานบุญไม่เคยขาดหรอก (ชัยณรงค์, 2557)

นอกจากนั้นพระครูพัฒนวิหารกิจ เจ้าอาวาสวัดพัฒนาวาราม หนองแวง อายุ 71 ปี ได้กล่าวถึงสาเหตุของการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมตามกระแส

วัฒนธรรมลาว ในอดีตประเพณี พิธีกรรมของหมู่บ้านมีลักษณะเป็นประเพณีส่วย ภายหลังจากที่กลุ่มชาวลาวอพยพเข้ามาผ่านการแต่งงานข้ามกลุ่มทำให้มีการแพร่กระจายของวัฒนธรรมลาวมากขึ้นในบริเวณพื้นที่หมู่บ้าน ส่งผลให้มีการปรับแนวปฏิบัติวัฒนธรรมต่างๆ เป็นแบบลาว โดยกล่าวว่า “ประเพณี พิธีกรรมแบบส่วย แบบลาว คล้ายกัน ตอนนี้แบบลาวจะเข้มข้นกว่า ส่วนใหญ่จะเอาแบบลาวแบบกลาง แบบศาสนพิธีกลาง เพราะว่าถ้ายึดแบบเขมรเขาทำยาว มันเว้าเบ็ดทุกอย่างใช้เวลาโค่น กว่าจะเสร็จจะใช้เวลา (พระครูพัฒนวิหารกิจ, 2557) สอดคล้องกับคำบอกเล่าของ พ่อใหญ่ ผึ้ง อายุ 79 ปี กลุ่มชาวลาวที่มีความสนิทสนมกับกลุ่มชาวเขมร กล่าวว่า “นอกจากโดนตาแล้ว เขมรก็จะไม่ค่อยมี จะถือตามลาว ถ้าจัดที่บ้านเขาจะทำตามประเพณีเขมรเลย ที่มีการปรับเปลี่ยน อาจเนื่องจากความยุ่งยากของการปฏิบัติของเขมรก็เป็นได้” (ผึ้ง, 2557)

อย่างไรก็ตามในพื้นที่หมู่บ้านหนองแวงชาวเขมรเป็นเพียงคนกลุ่มน้อยที่มีพื้นที่ในการแสดงตัวตนทางวัฒนธรรมน้อย ทำให้การปรับตัวทางวัฒนธรรมมีความสำคัญที่นอกจากจะทำให้กลุ่มชาวเขมรสามารถดำรงอยู่ร่วมกับกลุ่มอื่นได้อย่างสงบสุขแล้วยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์และสร้างเครือข่ายกับผู้คนทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมงานบุญประเพณีอีสานหรืองานบุญทั่วไปตามโอกาส ซึ่งส่วนใหญ่ชาวเขมรจะเข้าไปมีบทบาทในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของหมู่บ้าน

โดยการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวเขมรในงานบุญอีสาน เพื่อนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ ที่เกิดขึ้นหลายระดับ คือ ทั้งความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ภายนอกกลุ่ม และภายนอกหมู่บ้าน ดังคำบอกเล่าของ ป้าตอย อายุ 60 ปี ชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านหนองแวงมากกว่า 40 ปี กล่าวว่า “ประเพณีของเขมรที่ทำที่นี้ไม่มีอะไรมา คล้าย ๆ กับลาว ไปหมดแล้ว เวลาเห็นเขาไปทำบุญว่าง ๆ ก็จะไป

ร่วม แต่ถ้าไม่วางก็จะฝากเงินไปทำบุญ มันก็ได้ทำบุญ เหมือนกันแหละ ของเขมรประเพณีก็เน้นทำบุญ เหมือนกัน” (ตอย, 2557) สอดคล้องกับคำบอกเล่าของ นายเด่น อายุ 52 ปี กล่าวว่า “ไปร่วมกิจกรรมของ หมู่บ้านตลอด แม้จะไม่ได้เหมือนของเขมร แต่ก็ถือว่าเป็นการทำบุญเหมือนกัน ได้ไปเจอคนอื่น เขมร ลาว ช่วย ในหมู่บ้าน แถวหมู่บ้านอื่นเขาก็มา ได้รู้จักกันวัน หลังมาก็ได้สนิทกันช่วยเหลือกันไป” (เด่น, 2557)

ดังคำกล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าบ้านหนองแวงมีการปฏิบัติตามประเพณีที่ยึดถือ “ฮิตสิบสอง” โดยมุ่งเน้นการทำบุญตลอดปี และมีฐานคิดของการปฏิบัติกิจกรรมที่ผูกโยงกับเรื่องหลักความสอนทางศาสนา และความเชื่อที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวัน ตลอดถึงวิถีในการประกอบอาชีพ การที่กลุ่มชาวเขมรอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกับกลุ่มชาวลาว ชาวช่วยในพื้นที่ที่วัฒนธรรมเขมรกลายเป็นเพียงวัฒนธรรมรอง ทำให้ต้องมีการปรับตัวทางวัฒนธรรม โดยการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน ที่มองว่าการทำบุญ ในแบบวัฒนธรรมลาว ถือเป็นการสร้างกุศลและสอนให้เราเป็นคนดี เช่นเดียวกับประเพณีเดิมของชาวเขมร การแต่งงานข้ามกลุ่มและการเกี่ยวข้องทางเครือญาติทำให้เกิดกิจกรรมทางวัฒนธรรมดำเนินไปอย่างราบรื่น และชาวเขมรมีการปรับตัวทางวัฒนธรรมโดยการที่มีการรักษาวัฒนธรรมเดิมของกลุ่มในวิธีการย้อนกลับไปปฏิบัติร่วมกับญาติพี่น้องบ้านเดิม นอกจากนี้กิจกรรมในงานบุญอีสานที่ชาวเขมรเข้าไปร่วมแม้ว่าจะเป็นในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของสังคม แต่การเข้าไปอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวทำให้เป็นการเปิดพื้นที่ของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเกิดขึ้น

4.3 การเลือกสรรลักษณะทางวัฒนธรรม กับการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ในประเพณีงานบุญอีสาน

การดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรม นำไปสู่การเลือกสรรกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องใกล้เคียงกับฐานวัฒนธรรมเดิม และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มในบริบทงานบุญอีสาน โดยลักษณะทาง

วัฒนธรรมในการเข้าร่วมกิจกรรม กล่าวถึงประเพณีที่มีส่วนสำคัญที่เขมรนำมาใช้ในการตั้งเป็นฐานสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ คือ บุญข้าวจี้หรือการทำบุญข้าวเปลือก และ บุญเดือน 10 หรือบุญข้าวสารท

4.3.1 บุญข้าวจี้ (บุญข้าวเปลือก) ของชาวอีสานกับความเชื่อมโยงกับแขนงของชาวเขมร

ในพื้นที่บ้านหนองแวงมีการปฏิบัติบุญข้าวจี้สืบทอดกันมา โดยบุญนี้ถือว่าเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่อิงกับฐานคิดเรื่องการประกอบอาชีพ ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติและหลักทางศาสนา มาเกี่ยวข้องกัน โดยพ่อใหญ่ไพล้า อายุ 61 ปี กลุ่มชาวลาว ที่มีบทบาทในการเป็นพรหมณ์นำพิธี กล่าวว่า บุญข้าวเปลือก เป็นบุญคุณหลาน หมายถึง เราเก็บเกี่ยวข้าวเรียบร้อยแล้ว ก็เอาข้าวมารวมกันเรียกว่าคุณหลาน นวดข้าวเอาขึ้นเส้นเสร็จแล้ว เมื่อถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ระหว่างนี้จะมีการทำบุญข้าวจี้ ข้าวประดับดิน เอาข้าวไปบริจาที่วัด ส่วนหนึ่งก็เอาข้าวเราไปทำให้เกิดสิริมงคล ให้พระสวดพรมน้ำมนต์ให้ แล้วจึงนำกลับมาบ้านเป็นการระดมทุนสร้างหรือซ่อมแซมวัด (ไพล้า, 2557) บุญข้าวจี้เป็นประเพณีที่ก่อให้เกิดความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน โดยชาวบ้านจะมีการนัดหมายร่วมกันทำบุญ มีการจี้ข้าวหรือปิ้งข้าวและตักบาตรข้าวจี้ที่วัด หลังจากนั้นพระก็จะเทศน์นิทานชาดกเรื่องนางพุลณทาสีให้ชาวบ้านฟัง ในปัจจุบันบ้านหนองแวงมีการปรับวิธีการในการทำบุญข้าวจี้ ร่วมกับการทำบุญคุณหลาน ที่ถือเป็น การสู่ขวัญข้าวหลังเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยวและนำข้าวเปลือกที่ร่วมกันทำบุญให้พระสวดที่วัด ถวายวัด เพื่อบำรุงศาสนาต่อไป นอกจากนั้นตำค่าของวันประกอบพิธีสู่ขวัญข้าว พระจะล้อมสายสิญจ์รอบหมู่บ้านและสวดชาฮะ หรือชำระ ปิดเป่าสิ่งไม่ดีออกจากหมู่บ้าน ถือเป็นการนำบุญประเพณี 3 อย่างมาปฏิบัติในวันเดียวกัน กล่าวคือ ประเพณีบุญข้าวจี้ ที่มีการตั้งเอาบุญคุณหลานและบุญชำระมาอยู่ในช่วงเวลาเดียวกันเป็นการให้ความสำคัญ

กับการทำบุญ การสู้อภัยชั่ว และการขจัดปัดเป่าสิ่งไม่ดีออกจากหมู่บ้าน ถือเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการปฏิบัติประเพณี “แซนสรอว” ซึ่งเป็นประเพณีที่ทำบุญในฉางข้าว อันเป็นการเรียกขวัญข้าวให้กลับมาสู่ฉาง ระลึกถึงคุณพระแม่โพสพ เทวดา อารักษ์ที่คอยปกป้องรักษาท้องนา วั ว กล้วย และชาวนา ให้ปลอดภัยจนสามารถได้ผลผลิตข้าวที่มีคุณภาพออกมา แต่เดิมชาวเขมรจะยึดวันช่วงเวลาระหว่างวันขึ้น 10 ค่ำ – ขึ้น 15 ค่ำ ในการประกอบพิธีเรียกขวัญข้าวในฉาง โดยก่อนวันทำพิธี 1 วัน ชาวเขมรจะหยุดภารกิจต่าง ๆ มาเตรียมของเช่น ไหว้ โดยผู้หญิงจะมีบทบาทในการเตรียมอาหารคาว หวาน ขนมพื้นบ้านต่าง ๆ ส่วนผู้ชายจะทำหน้าที่ในการออกไปหาปลา มาใช้ในการทำอาหารเช่น ไหว้ เพราะชาวเขมรมีการยึดถือว่าปลาตามธรรมชาติไม่ว่าจะเป็น ปลาชุก ปลาช่อน ซึ่งมักเป็นอาหารที่ขาดไม่ได้ในองค์ประกอบเครื่องเช่น ไหว้ แต่การที่ชาวเขมรมีต้องมีการปฏิบัติประเพณีบุญข้าวจีและทำบุญข้าวเปลือกพร้อมกับชุมชน จึงทำให้มีการปรับวิธีการปฏิบัติประเพณี โดยการเช่น ไหว้ช่วงเวลาเดียวกันกับวันที่มีการทำบุญข้าวเปลือก

ของชาวลาว ชาวส่วย ซึ่งมีการพาลูกหลานเช่น ไหว้ เรียกขวัญข้าวในฉางร่วมกันและขอให้ข้าวเต็มฉางทุกปี ถือเป็น การสร้างความมั่นใจว่าปีต่อไปข้าวปลาจะอุดมสมบูรณ์แน่นอน หลังจากเสร็จสิ้นแล้วจึงปักข้าวในฉางไปร่วมทำบุญที่วัดต่อไป

ใน ส่วน ของ บุญ ข้าว จี จะ เห็น ว่า การปรับเปลี่ยนช่วงเวลาในการทำบุญข้าวเปลือกและบุญชำระ มาไว้ด้วยกัน ทำให้เอื้อต่อการปรับตัวของชาวเขมร ที่สามารถประกอบพิธีเช่น ไหว้เรียกขวัญข้าว หรือ “แซนสรอว” ในวันเดียวกันกับงานบุญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านที่อิงกับฐานคิด ศาสนา ความเชื่อที่เกี่ยวข้อง ในวิถีการเกษตร ได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นการปรับตัวทางวัฒนธรรม พร้อมกับการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่มีการประกอบพิธีกรรมเฉพาะกลุ่มอิงกับ

รูปแบบประเพณีในพื้นที่ชุมชน อันเกิดจากฐานคิด ค่านิยมร่วมกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 3 กลุ่ม

4.3.2 บุญเดือน 10 ของชาวอีสานความเชื่อมโยงกับประเพณีแซนโถงตาของชาวเขมร

ในบริบทวัฒนธรรมอีสานมีการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับฐานคิดที่อิงกับหลักศาสนาและความเชื่อ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับค่านิยมร่วมของกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ฉะนั้นในประเพณีงานบุญอีสานมักให้ความสำคัญกับการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยในบ้านหนองแวงมีการยึดถือประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษนั้นคือ บุญเดือน 10 หรือที่เรียกกันว่า “สารท” โดยบุญดังกล่าวจัดขึ้นในช่วงระหว่างวันขึ้น 1 ค่ำ ถึง วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี ในระหว่างวันขึ้น 13 ค่ำ เป็นต้นไปจนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ ชาวลาว ชาวส่วย จะร่วมตัวกันพาลูกหลานญาติพี่น้องไปร่วมทำบุญเลี้ยงเพลพระ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วก่อนถึงวันทำบุญใหญ่ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งฐานคิดเกี่ยวกับบุญเดือน 10 หรือสารทของลาวและส่วย มีความคล้ายคลึงกับค่านิยมความกตัญญูของชาวเขมร และถือเป็นช่วงติดกันกับสารทของชาวเขมร หรือที่เรียกว่า “แซน โถงตา” ซึ่งชาวเขมรมีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาทุกปี ทั้งในลักษณะการปฏิบัติในพื้นที่บ้านเดิมที่เลออพพมาโดยการส่งกระแธงโถงตา เป็นภาชนะที่บรรจุข้าวของ เครื่องเช่น ไหว้ ข้าวสารอาหารแห้งและเครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ ไปไหว้บรรพบุรุษทั้งที่ล่วงลับไปแล้วและยังมีชีวิตอยู่ และมีการปฏิบัติประเพณีนี้ดังกล่าวคล้ายคลึงกับการทำบุญเลี้ยงพระของชาวลาวและชาวส่วย ทำให้บุญเดือน 10 ถือเป็นประเพณีงานบุญอีสานที่ชาวเขมรหยิบยกขึ้นมาปรับใช้ในการดำรงอัตลักษณ์ของกลุ่ม ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ ซึ่งชาวเขมรมีการเข้าร่วมกิจกรรมสารทลาว สารทส่วย ด้วย เนื่องจากชาวเขมรบางส่วนมีการแต่งงานข้ามกลุ่มกับ

ชาวลาวและชาวส่วย ส่งผลให้มีการเข้าร่วมกิจกรรมนอกกลุ่มผ่านความสัมพันธ์ที่เกิดจากการแต่งงานข้ามกลุ่ม นอกจากนั้นชาวเขมรยังมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินกิจกรรมแซน โจนดาที่จัดขึ้นต่อจากสารทลาว สารทส่วย คือตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ ถึงวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 โดยการจัดงานทำบุญเลี้ยงพระอุทิศส่วนกุศลให้ผีบรรพบุรุษและถือเป็นการทำบุญเลี้ยงคน ซึ่งชาวเขมรได้เชิญชวนให้กลุ่มชาวลาว ชาวส่วยเข้าร่วมทำบุญในกิจกรรมเหล่านี้ด้วย

จะเห็นได้ว่าบุญเดือน 10 ถือว่ามีบทบาทสำคัญในการตอกย้ำคุณค่าของวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มในบริบทวัฒนธรรมอีสานอีกช่องทางหนึ่ง ซึ่งเกิดจากฐานคิด ค่านิยม ความกตัญญู ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อเรื่องผี ดังคำบอกเล่าของพ่อใหญ่ลุด อายุ 74 ปี หมอธรรมประจำหมู่บ้าน กล่าวว่า “ บุญข้าวจีเดือน 3 ทำเพื่อเลี้ยงผีเลี้ยงสาง บุญข้าวสาด บุญพรากบุญผีเหมือนกัน เดือน 10 เหมือนเขมรด้วยกัน บุญโดนดาลาว ส่วย เขมร เหมือนกัน แต่เขาไม่ทำใหญ่เหมือนเขมร พวกเขมร บุญเขมร วันโกน วันสาด โดนดา ทำบุญทำขนมหนักแสง ลาวเขาทำแต่ไม่ทำหนักทำใหญ่เหมือนเขมร” (ลุด, 2557)

จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดจะเห็นว่าแม้ชาวเขมรจะไม่ได้ปฏิบัติประเพณีเฉพาะกลุ่มเฉพาะเหมือนที่เคยปฏิบัติมาในพื้นที่บ้านเดิม แต่วัฒนธรรมประเพณีของชาวลาวและชาวส่วย มีฐานค่านิยมที่ใกล้เคียงกัน ชาวเขมรมองว่าการปฏิบัติตามวัฒนธรรมงานบุญของชาวลาวและชาวส่วย ทำให้เห็นนอกจากจะได้รับการยอมรับจากกลุ่มอื่นแล้วยังเป็นช่องทางในการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่น อันนำไปสู่การขยายพื้นที่ในการแสดงตัวตนทางวัฒนธรรม ซึ่งท้ายที่สุดของการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวเขมรคือการดึงฐานคิดและการปฏิบัติของประเพณีในฮิตสิบสองมาปรับใช้ และเลือกเอาบางประเพณีมาเชื่อมโยงกับประเพณีเดิมของตน เพื่อให้พื้นที่ในการแสดงตัวตนมีมากขึ้น อันนำไปสู่การเลือกบุญข้าวจี หรือการทำบุญข้าวเปลือก เชื่อมโยงกับประเพณีการแซนสรอว เพื่อ

จุดประสงค์ร่วมกันคือการเรียกขวัญข้าว เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลในการประกอบอาชีพทางการเกษตรในปีต่อไป และบุญเดือน 10 หรือบุญข้าวสารทลาวเขมรมีการปรับตัวในการเข้าไปปฏิบัติกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกับกลุ่มอื่นในชุมชน ควบคู่กับการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมแซน โจนดา บนฐานคิดร่วมกันของการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผีบรรพบุรุษ

5. การอภิปรายและสรุปผลการศึกษา (สร้างข้อถกเถียงเชิงทฤษฎีและวิชาการ)

การศึกษา งาน บุญอีสาน ที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายเขมร ในพื้นที่บ้านหนองแวง จังหวัดสุรินทร์ นั้น จะเห็นว่าการเข้ามาอาศัยอยู่ของชาวเขมรท่ามกลางบริบทพื้นที่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่หลากหลาย ส่งผลให้ชาวเขมรต้องมีการปรับตัวให้เกิดความสอดคล้องกับวัฒนธรรมกระแสหลักของพื้นที่ โดยการเข้าร่วมกิจกรรมงานบุญอีสานที่เกิดจากฐานคิด

“ฮิตสิบสอง คองสิบสี่” เป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมเป็นหลัก ควบคู่กับการพยายามปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ที่มีการสวมบทบาทเป็นชาวลาวอย่างเต็มรูปแบบ พุดคุยภาษาลาว สร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นได้มากขึ้น นอกจากนั้นเมื่อชาวเขมรพบเจอกันกลุ่มชาวเขมรด้วยกันทั้งที่อยู่ในบ้านหนองแวงและนอกหมู่บ้าน จะหันมาสนทนาพุดคุยเป็นภาษาเขมรปนอีสาน บางเล็กน้อย สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้เกิดการสร้างยอมรับระหว่างกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้น ในขณะที่เดียวกันชาวเขมรใช้ช่องทางนี้การในสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมของกลุ่ม โดยการดึงฐานคิด ความเชื่อ ที่สอดคล้องกับหลักคำสอนทางศาสนา ความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับวิถีการประกอบอาชีพทางการเกษตร อันมีฐานค่านิยมร่วมกันของสามกลุ่มชาติพันธุ์มาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับชาวลาวและชาวส่วย ซึ่งการที่ชาวเขมรสามารถดำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มไว้ได้ เนื่องจาก

วัฒนธรรมอีสานและเขมรมีจุดร่วมบางอย่างที่ใกล้เคียงกัน ดังนั้นการที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าวไม่ใช่เป็นการยอมรับอย่างสยบยอม แต่เป็นการปรับเปลี่ยนลักษณะบางอย่างของการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีฐานความคิด ความเชื่อเดิมอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสมใจ (2550) ทำการศึกษาเรื่อง กลุ่มชาติพันธุ์ข้า-บรู: การสร้างและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ มองการปรับตัวทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการของการเปลี่ยนรูปของอัตลักษณ์ที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์สามารถดำรงอยู่ได้ ซึ่งการศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับงานบุญอีสานหรือการปรับตัวทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่แถบอีสานใต้ไม่ได้ให้ความสำคัญในการมุ่งเน้นการปรับตัวทางวัฒนธรรมที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ที่เกิดจากการหยิบยืมลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มลาวมาใช้ในการสร้างฐานวัฒนธรรมของกลุ่มชาวเขมร อันนำไปสู่อัตลักษณ์ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับปัจเจกบุคคล (อภิญา, 2546) สอดคล้องกับการศึกษาของ ศรีสมพร (2551) เรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงบ้านโพหนองเมืองนาชายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและการศึกษาเรื่อง อัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองหาดใหญ่ ของ วงศ์เดือน (2553) สะท้อนให้เห็น อัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนที่มีหลายลักษณะ ยืดหยุ่น ซึ่งแสดงออกผ่านการสร้างความสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ดังกล่าวอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นผ่านโครงสร้างทางสังคม ความเชื่อ พิธีกรรม ภายใต้อิทธิพลทางวัฒนธรรม การค้า การเมือง และการใช้ชีวิต

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากศูนย์วิจัยพหุลักษณะ สังคมกลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (Center for Research on Plurality in the Mekong Region [CERP])

เอกสารอ้างอิง

คุณรี หาญพัฒนชัยกูร. การปรับตัวของครอบครัวในการดูแลคนพิการ: ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา.วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2538.

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ.เชื่อหรือไม่ มีคนไทย 70 กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย [ออนไลน์] 2547 [อ้างเมื่อ 17 กรกฎาคม 2556] จาก <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=137264>

ชลิต ชัยครรชิต และคณะ. สังคมและวัฒนธรรมอีสาน เอกสารประกอบนิทรรศการถาวร “อีสานนิทัศน์” หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา; 2544.

ผจงจิตต์ อธิมนันท. การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง; 2545.

ศรีสมพร สุขวงศา. การปรับตัวทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแดงบ้านโพหนองเมืองนาชายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2551.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. สังคมและวัฒนธรรมไทย: ลักษณะการเปลี่ยนแปลง และวิทยาการวิจัย. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2542.

สมใจ ศรีหล้า. กลุ่มชาติพันธุ์ข้า-บรู: การสร้างและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์. (2550). ฉบับประจำเดือนมกราคม-เมษายน 2550: 73-113. ใน มณีมัย ทองอยู่ และ ดารารัตน์ เมตตา.

อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์.

พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; 2537.

อภิญา เพื่อองฟูสกุล. อัตลักษณ์ การทบทวนและกรอบ

แนวคิด. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัย

แห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงาน

คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ; 2546.

อภิญา เพื่อองฟูสกุล. แนวความคิดพื้นฐานทางสังคม

และวัฒนธรรม โดยคณาจารย์ภาควิชาสังคม

วิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่; 2553.

วงเดือน ภาณุวัฒนากุล และสุรพงษ์ ยี่มละมัย. อัต

ลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนในเมือง

หาดใหญ่. วารสารศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต

หาดใหญ่ “สังคม วัฒนธรรม และการสื่อ

ความหมาย”.ฉบับ ประจำเดือนมกราคม-

มิถุนายน 2553: 27-41.